

NAPISAŠE I POTPISAŠE

KRITIKA

Tituloslogija

Naša savremena književnost ne odvaja se lako od tema Narodnooslobodilačkog rata, ali se odvaja od jednolinjskog postupka: ne želi da bude samo svedočanstvo o dogadjajima i doživljajima rata. Odvaja se od hroničarskih zapisa i sve dublje ulazi u otkrića ljudske psije, duše, ljudske prirode u burnim daniма ratnih vrtloga. Ide se još i dalje. Ratna iskustva služe da se pomoći njih osvetljavaju i pojave u savremenom društvu: iz gradnje ratnih doživljaja izraštaju i pogledi na našu savremenost.

Roman Eriha Koša prestavlja u tom smeru novitet u našoj književnosti. Na pitanje jednog dnevnog lista odakle potiče ime romana „Il tifō“, pisac je odgovorio: „Il tifō“ je italijanska reč i znači tifus...

Ovo je prvi roman Eriha Koša. On kao delo znači noviji, smeliji umetnički korak u temu ljudske psije, ljudskih strasti i ljudske tragedije. Tama je vrlo gusta u sadržini tog injegovog krupnog, markantnog književnog poduhvata i uspona — po mom mišljenju i pregusta. Erih Koš koga privlače teme društveno moralnog, etičkog karaktera nije htio da se u svome romanu zadrži samo na ispovesti doživljjenog. Nečeg od onakvog tematskog dimenzioniranja svojstvenog satiri ušlo je u njegov roman ...

(VELIBOR GLIGORIĆ: Roman o sujeti i mrižnji; „Savremenik“ br. 2, 1959)

TRAJNE VIZIJE

Enci menci na kamenci

Ima pisaca, koji, kao privatne osobe, načinom života i ponašanjem prema društvu i pojedincima nisu u skladu s moralom što ga izražavaju u formi svojih dela. Imma nesretno zaljubljenih žena koje upotrebljavaju svakakav način, svakaku priliku i nepriku, da svoju nesretnost pretvoru u ljubavnu sreću: staviše, oni se i prostituiraju ako se nadaju da će spomenuti tega prostiruću postići gdzu da se sastanu s onim tko im je drag. Vlastita im prostitucija eto sredstvo do svoje uživene ljubavi. I to im nije neukusno i ogavno. Svrhom osvećuju i posvećuju sredstva; i ne misle da je svrha uviđek onakva kakva su sredstva. Među piscima bude i poneki koji djelovanje i ponašanje svog karaktera u privom nom životu ne smatraju za pokrenuće čestitog moralu u svom djelu ...

A. B. Šimić je bio pobornik antiromantičnosti, protivnik nepomišljenoosti i razuzdanosti u književnosti upore; poklonik klasičnosti — redu i jasnoći, umetnosti a ne šumnosti i šarenosti režecnosti... Za narodnost jezika a protiv vulgarnosti žargona; za slobodu republike a protiv sluganstva ukusa publike... dušmanin filistru i ministru... Za etiku a ne za estetiku u književnosti... za osjećajnu i misaonu čistotu poema a protiv otpuštenje i besmislenje prijavosti bohema... Za suvremeni smisao plesa protiv privremenih interesa kesa... Protiv lava na lava u kavezutu; protiv kavezuta a za prasunu... Za vlast nad strašu a ne za strast za vlaštu; za razbor a ne za razdor... za domovinu a ne za dimovinu...

Samostanac, u samostanu od vlastitog tijela pročuvao je i promišljao sebe i svijet. Niže ga bilo sram što je bio sam. Bio je ponosan svojom samosuću; kao velika ljubav svojom žalošću ...

(STANISLAV ŠIMIĆ: Karakter A. B. Šimića; „Književne novine“ br. 92, 8. maj 1959)

PROZA

Krokodilski akordi

... I eden den toj so smeenie i reče: „Znač, ne srne ponekogaš kako krokodili — ne znaeme ni levo ni desno!...“ Taa zatreperi. Porumeni od sram i go izgleda so svoite gojemi, umni oči. Vo niv se čitaše radost i strav. Radost što ne baa krokodili i strav — do koga ke potraje tota tak!...

... I jednog dana rekao je kroz smeh: „Znač, po nekad smo kao krokodili — ne znamo ni levo ni desno!...“ Ona je uzdrhatala. Pocrvenela je od straši i pogledala ga svojim velikim, pametnim očima. U njima su se ogledali radost i strah. Radost što nisu bili krokodili i strah — dokle će to tako potrajati!...

(IVAN TOČKO: „Akordi“, Skopje, „Kočo Racin“, 1957)

ČINOVNIČKA SHVATANJA

Nedavno se u Zagrebu pojavio jedan broj „Književne tribine“ za našu književnost besumnje interesantan po nekim svojim osobinama. Prvo, uposte se ne zna koji je to broj po redu. Ima na naslovnoj strani uvodnik „Uz prvi broj“, iako je pre nekoliko meseci izšla još jedna „Književna tribina“ koja je opet imala nešto kao uvodnik. Doduše, prvi put je bila potpisana redakcija a drugi put Slavko Mihalić, glavni urednik i u prvom i u drugom broju, što optrilike znači jedno isto, sem ako se uzme u obzir da su u prvoj redakciji sedeli Danijel Dragojević, Stanko Dvoržak, Ivo Ladika, Slavko Mihalić, Boro Pavlović, Milivoj Slaviček i Zlatko Tomičić u drugoj: Meto Jovanović (Skopje), Vuk Krnjević (Sarajevo), Slavko Mihalić (Zagreb), Branko Miljković (Beograd), Ciril Zlobec (Ljubljana).

Redakcija je doduće već posle o-nog prvog broja u ovom prvom broju učinila nešto za svoje jugoslovenske književne concepcije — ja je po umestu spiska stranu članova redakcije donela nov spisak u koji su ušli Meto Jovanović, Vuk Krnjević, Branko Miljković i Ciril Zlobec, predstavnici svih republika sm Crne Gore, „Književna tribina“ postala je na taj način na papiru list jugoslovenskog karaktera, kao što su to po svom uredjačkom odboru, beogradske „Književne novine“. Međutim, ni u jednom ni u drugom listu ou jugoslovenskog karaktera lista nemam ni traga.

Slavko Mihalić dobro zna da pisci jedne naše republike ne poznaju pisce druge naše republike, ali i poređ toga što to zna on kao urednik ne čini ništa da se ti pišci upoznaju. Umesto toga njegov list donosi sami spisk uredjača skriven po prestavničkoj liniji koji bi, kad bi „Književna tribina“ izbacila parolu da nastoji da buđe list svetskog karaktera, mogao optrilike ovako da izgleda: Tadeuš Ružević (Poljska), Džon Osborn (Engleska), Viljam Fokner (SAD), Leonid Leonov (SSSR), Alber Kamí (Francuska) i Slavko Mihalić, glavni i odgovorni urednik (Jugoslavija). U uređivanju „Književne novine“ ili „Književnih novina“ na primjer ti pisci bi mogli isto toliko da učestvuju koliko su u ovom prvom ili ne znam kojem broju stvarno učestvovali Zlobec, Jovanski i ostali.

Slavko Mihalić je dobar uzorak jugoslovenskog pisca koji su tako reći specijalizirani za razne uredištva, pripredavačke, festivalne, odbore i možda zbog toga i ne umre ponekad da misli kac pisac nego samo kao član nekog književnog odbora. Kako po njemu, „Književna tribina“ ne bi bila list jugoslovenskog karaktera kad se u spisku njenih urednika nalaze pisci predstavnici gotovo svih naših republika! I kako „Književna tribina“ da ne bude dobar list kad „otvorit će svoja redakcijska vrata, prepustiti će svoje stranice svakom napisu, kojeg nisu kastirale familijarnost, kukavica opreznost, dakle svemu onome što vodi računa, da je taj naš socijalistički moral obaveza i na kulturnom području!“ Jer, „Književna tribina“ nije list grupe, ili nečeg što manje od toga. — Njezin je prvi zadatok da okupi na svojim stranicama sve one — i to ne samo mlade ljude — koji će naći dovoljno smjelosti i unutarnjeg opravdanja da okrenu ledja konformizmu, književnom političkom kanstuntu, kliktvašu (pod maskom estetskog opredjeljivanja), snopizmu i primitivizmu, svemu onome što nam je tako strano, ali nažlost i ne poznato.“

Posebne tih tako vratične fraze o borbi protiv konformizma, književnog politikanstva, kliktvaša, primitivizma, posle tih fraza koje u „Književnoj tribini“ isključuju svako mesto napisima koje je kastrirala familijarnost i kukavica opreznost, Slavko Mihalić objavljuje odmah na prvoj strani svoj pamflet pod naslovom „Cemu nestine, druže Mirkoviću“ i sa nadnaslovom „Intriganti na delu“ u kome utvrđuje da se „tvrdnje iznije u napisu M. Mirkovića“ 150 pegava projurice „Autoputom“ (objavljenom u „Mladosti“ od 8 aprila 1959.) mogu podijeliti na:

a) NEISTINE b) CRKVILJAVANJA c) ZABLUDU"

zato što je Milosav Mirković u svom napisu objavljenom u „Mladosti“ pod naslovom „150 pegava projurice „Autoputom“, sa nadnaslovom „Festival poezije ili izlet pesnika“ rekao da je „uznačenica da festival neće prikupiti one vec afirmisane i prihvocene mlade pesmike koji nemaju paradnu, člansku knjižicu uđenje na književnika“. Po Slavku Mihaliću Milosav Mirković je lažov i intrigant koji obmanjuje čitaoca „Mladosti“ neistinom zato što je možda „lično povrijedjen što po red Petra Džadića, Janka Kosa, Slobodan Novaka, Predraga Palavestre, Vlatka Pavletića i drugih način na papiru list jugoslovenskog karaktera, kao što su to po svom uredjačkom odboru“ beogradske „Književne novine“. Međutim, ni u jednom ni u drugom listu ou jugoslovenskog karaktera lista nemam ni traga.

Posle svega ovoga, posle celog Mihalićevog pamfleta, covek ne može da bude pametan da li je taj Slavko Mihalić, bio uopšte svestan onoga što piše i što potpisuje. Treba li zaista Milosav Mirković da se razbije o stenu jugoslovenskog socijalističkog moralu zato što je pre konacnog plana III. jugoslovenskog festivala poezije pokusao u svom napisu da predloži da taj festival ne bude masovni izlet pesnika nego usmeno na antologiju, treba li ga zbijala osuditi kao intriganta i lažova, zato što je u svom napisu pokusao da govori o karakteru festivala, da ne utvrđuje činjenice o tome koliko će dana koja grupa boraviti u nekom naselju, gde će krcati i tome slično. Treba li neko zbijala da bude proglašen laktasem zato što dozvoljava sebi da misli da u Jugoslaviji nema 150 dobrih pesnika i da kritičari na Autoputu ne mogu devolativi „Kao stvari sprovodnici poete reći?“

Ne uime moralu, nego uime kakve logike Slavko Mihalić misli da je Milosav Mirković slagao da neće biti pozvani pesnici nečlanovi? Zato što on sam nije učestvovao u odabiranju? Zato što je laktas i nemoralan kritičar?

Znači, svi znaju da će nečlanovi Saveza književnika biti pozvani, a Milosav Mirković to poruke zato što nije bio član Žirija i što je lažov, što je prorok, što mu se protehtelo da obmane čitaoca „Mladosti“. A šta je s dosadašnjom praktikom? Dvaput je bio organizovan festival, a nečlanovi nisu bili pozvani. Zar je onda neko nemoralan ako pogreši da će poređ 500 i više članova Saveza književnika, između 180 učesnika III. festivala, biti i nečlanova, i to ako pogreši predlažući da se izbegne dosadašnja praksa, što je uostalom i Festivalski odbor učinio, kako se kasnije pokazalo.

Ako je trebalo Milosavu Mirkoviću zbog nečega napasti, onda je to trebalo ubititi zato što se zatrčao pa proročki okarakterisao jednu pojavu, koja se ovoga puta nije ponovila a ne odmali preti me stenama socijalističkog moralne što možda ni kad Slavko Mihalić pogrešno pročita jedan članak pa na osnovu toga nazove njegovog autora laktasem i lažovom, kad prema članku u kome se iznosi jedno mišljenje o karakteru festivala koji tek treba da se održi, pridje kao informaciju, kad zaboravi da iznad naslova članka stoji „Pro et contra“, što bi za sve nas sem možda za Slavka Mihalića trebalo da znači: Ovo je moje mišljenje, moj predlog,

moja ocena, želimo da čujemo i drugi.

Ja mislim da kad bi Milosav Mirković u svom napisu rekao recimo da na III. festival poezije neće biti pozvani pesnici Madjari koji žive i stvaraju u Jugoslaviji, da bi se festivalski odbor setio da i njih pozove jer verujem u njegove dobre namere. Ali, pošto Milosav Mirković to nije rekao, na njega se zbog toga nije osula palja, ali ni pesnici Madjari nisu pozvani kao što možda ne bi ni bili pozvani iduće godine, ako to niko ne bi rekao, ako niko na to ne bi potsetio.

Ali Slavku Mihaliću jedino interesuju činjenice, činjenice i samo činjenice. „Upravo je jedna od osobina III. jugoslovenskog festivala poezije, što će prvi put doista i potpuno okupiti sve talentirane — što, da kako, ne znači, grilate, lavokerne i besavsesne — mlade jugoslovenske pesnike i kritičare, bez obzira imaju li člansku knjižicu (ne udruženja književnika, jer takva naprosti ne postoje — ali što se M. Mirkovića tice činjenice! — nego Saveza književnika Jugoslavije), III. je zasada nemaju“. I čitavo to Mihalićev opovrgavanje Mirkovićevih prigovora, cije se „tvrdnje, sučeno s činjenicama“ pretvaraju u bijedne podvalje, pod kojima padaju u lice njihova autora“ svodi se na maliciozno, stinjarsko igranje slepe igre. Mirković kaže da neće biti pozvani pesnici koji nemaju knjižice udruženja književnika, a Mihalić da će pesnici bez knjižice ne postoje nego da postoje knjižice saveza književnika, Mirković kaže da su pesme koje za čitanje na festivalu odabiraju sami pesnici važna sumnje vrednosti, a Mihalić — da su autore tih pesama birali kritičari. Mirković: da će pesnici projuriti autoputom, Mihalić — da neće projuriti; Mirković: da će Festival biti masovni izlet pesnika, Mihalić — da će pesnici biti podeljeni u 22 grupe, koliko ima naselja, Mirković: da je broj 150, ove godine 6:1, dok je na II. festivalu odnos između broja učesnika iz Hrvatske odnosno Srbije prema broju učesnika iz Slovenije bio 6:1, ove je godine 2:1, dok je broj učesnika iz Hrvatske odnosno Srbije prema broju učesnika iz Makedonije 1958 bio 10:1, ove je godine 4:1, dok je broj učesnika iz Hrvatske odnosno Srbije prema broju učesnika iz Bosne i Hercegovine 1958. bio 15:1, ove godine 6:1 i d. Dakle ne radi se o „halucinacionim ciframa“ nego o ispravljanju grijehske prema mladima, a u prvom redu prema nacionalnim proporcionalnostima.“

Da li bi i mene Slavku Mihalić proglašio laktasem i lažovom sad kažem da pri pozivanju na festival ne treba gledati na nacionalne proporcionalnosti nego na pesnike? Da li bih i ja bio nemoralan, ako bih rekao da ne treba radi neke proporcionalnosti pozvati na festival nijednog lošeg pesnika, pa ma kojoj nacionalnosti pripada. Nijednoj naciji ne prestavlja nikakvu čast da je reprezentuju loši umetnici, pogotovo ovde kod nas, u jednoj istoj zemlji. I onda je li memoralan Milosav Mirković, kad zahteva da festival okupi mnogo manji broj vrednih pesnika, čiji stih živi u ovom vremenu i sa sa ovim vreme nom.

Ali tu se ne radi ni o kakvom memoralu i memoralu. Tu se radi o tome da Slavko Mihalić misli da će napraviti list jugoslovenskog karaktera ako u spisak članova redakcije unese l'terane prestatavnik svih naših republika, da Slavko Mihalić ne ume dobro da provuči jedan sasvim razumljiv napis i da Slavku Mihaliću više interesuju činjenice da li su makledonski pesnici u odnosu na srpske i hrvatske zastupljeni u odnosu 1:15 ili 1:9, nego da li će na Festival biti pozvani svi pesnici koji nešto vrede i nešto znače u ovom vremenu, pa ga mde želi. Jer upravo tad ne bi bilo grešaka kogih se on boji.

Miloš STEVIĆ